

een zeer tijdrovende affaire wordt. Soms wordt men - als ware het boek een ganzebord - naar een volgende plaats in het boek doorverwezen (201, n.19: 'Raadpleeg alvast hoofdstuk 6').

Ware het hierbij gebleven, dan hadden wij wel geen indrukwekkend, maar in elk geval een handig overzicht van veel verspreid materiaal. Ongelukkigerwijze echter heeft de schrijver of de promotiecommissie het nodig gevonden uitgebreide historische en rechts-historische gedeelten aan het boek toe te voegen, die alleen maar doen zien, dat schrijver historicus noch rechtshistoricus is. Vrijwel de gehele en voor het onderwerp uiterst relevante Noordduitse en Scandinavische literatuur over middeleeuwse stadsontwikkeling uit de laatste decennia is buiten beschouwing gebleven, waarom het - afgezien van enkele hierboven aangehaalde, meer het geografische aspect rakende kwesties - weinig zin heeft om op details in te gaan. In een in 1979 verdedigde dissertatie doet het hoogst zonderling aan op pagina 97 Pirenne nog in het veld gebracht te zien tegen Richthofen en Heek en dat zonder de al spoedig opgedoken tegenkritiek, dat Pirenne te eenzijdig van de Vlaams-Luikse industriesteden uit keek en daarmee het overwegende handelskarakter van de Noordelijke steden, zoals Leeuwarden, miskende. Door zulke passages - en er zijn er vele - was het boek bij verschijnen al verouderd.

Het moet een moeizaam werk geweest zijn om - zoals schrijver deed -, uit de politieboeken van Leeuwarden, Sneek en Bolsward parallele plaatsen bijeen te zoeken. Deze staan nu alle keurig achterin het boek, maar het is jammer, dat daarmee niets is aangetoond. In de autonome sector van het stadsrecht is altijd bij nabije en verre burens afgekeken, zonder dat daar enige conclusie van filiatie of anderszins uit kan worden getrokken. Er zijn politiekeuren die van Harderwijk en Kampen tot Rostock en Stockholm letterlijk identiek zijn, zonder dat dat meer bewijst dan een intensief handelsverkeer, dat voor de overbrenging zorgde. Van de in Friesland ook niet onbekende Göttinger rechtshistoricus Ebell had schrijver op dat gebied veel kunnen leren.

De moeite door de schrijver aan dit boek besteed is helaas niet in overeenstemming met het magere resultaat.

M.J. van Lennep

I.V.T. Spaander en R.A. Leeuw, ed., *De stad Delft. Cultuur en maatschappij tot 1572* (Delft: Stedelijk museum het Prinsenhof, 1979, 2 dln, resp. tekst vii+ 183 blz. en afbeeldingen, ongenummerd).

Tentoonstellingen over de geschiedenis van diverse steden worden er tegenwoordig vaak georganiseerd, maar uitvoerige complete stadsgeschiedenissen worden er nauwelijks meer geschreven, zoals dat in de achttiende eeuw en ook later nog wel gebeurde. De stad Delft heeft nu het lofwaardige initiatief genomen om een stadsgeschiedenis te laten voortvloeien uit een tentoonstelling. In de herfst van 1979 werd in het Prinsenhof een tentoonstelling, die de tijd tot 1572 bestreek, geopend en tegelijkertijd verscheen het hier gerecenseerde boek, dat min of meer als catalogus zou kunnen dienen. Er zullen nog drie tentoonstellingen volgen, het nageslacht zal daaraan een veeldelig werk overhouden, dat de moderne inzichten in vele aspecten van de Delftse geschiedenis moet verwoorden.

Te oordelen naar dit eerste deel zal een groot deel van de hooggespannen verwachtingen inderdaad worden ingelost, maar het ideaal wordt natuurlijk niet bereikt. Een van de redenen lijkt me dat de stof te zeer versnipperd is over een te groot aantal auteurs, niet minder namelijk dan veertig. Was het bijvoorbeeld nodig dat haast ieder middeleeuws klooster een

eigen behandeling kreeg door een aparte 'specialist'. Alleen de 'verdwenen kloosters uit de Delftse binnenstad' zijn in één hoofdstuk samengevat. Bovendien heeft niet iedere auteur zijn taak op dezelfde manier opgevat, sommigen schreven een geleerd stuk met voetnoten, anderen besteedden de twee of drie hun toegemeten kolommen aan een vlot en goed leesbaar stukje hetgeen misschien meer de bedoeling van de organisatrice, de conservator Ineke Spaander is geweest. De archiefambtenaar H.W. van Leeuwen hield daarbij de juiste maat met zijn glasheldere uiteenzetting over de bestuurlijke en rechterlijke organisatie, de archeoloog A. Bruyn maakte het zich wel erg gemakkelijk door zijn drie kolommen over 'Leven in de zestiende eeuw' grotendeels te wijden aan nostalgische herinneringen aan de jaartallen, die hij op de lagere school had moeten leren.

Delft heeft een Technische Hogeschool en dat is in het boek goed te bemerken doordat veel plaats is ingeruimd voor stedenbouwkundige en andere technische aspecten. Ook de archeologie krijgt behoorlijk aandacht, bijvoorbeeld in het hoofdstuk van ir. H.H. Vos over de opgraving van het Karthuizer klooster ten noordwesten van de middeleeuwse stad. Dat is zeer instructief maar is dan ook grotendeels een samenvatting van een reeds verschenen publikatie. Resultaten van dat soort specialistisch werk kan ik als gewoon historicus slechts gelovig en dankbaar aanvaarden. Ik word echter wat geprikkeld als de ingenieurs zich wagen op een terrein dat ik beoordelen kan en dan niet terugschrikken voor een paar dubieuze uitspraken. Het zij me vergund dit toe te lichten aan het eerste hoofdstuk van de hand van ir. J.J. Rauhe, 'Ontstaan en plattegrond van de stad Delft'. Men wordt al wat alert als de veertiende-eeuwse geschiedschrijver Johannes de Beke, die geïdentificeerd is als monnik te Egmond, hier figureert als 'een priester uit Pijnacker (ca. 13e eeuw)' en als beweerd wordt dat de territoriale vorstendommen in het West-Frankische rijk werden bestuurd door 'nakomelingen van Karel de Grote en door hofmaarschalken (sénéchaux)'. Daaraan heb ik de vrijheid ontleend om ook zeer sceptisch te staan tegenover Rauhes denkbeelden over het ontstaan van Delft. Zoals men weet is het oudste stuk in het stadsarchief een oorkonde van 15 april 1246, waarin Willem II aan de plaats stadsrechten geeft; de bepalingen daaruit zijn, evenals in bijna gelijktijdige privileges voor Haarlem, Alkmaar en 's-Gravenzande, ontleend aan het stadsrecht van 's-Hertogenbosch. Nu was er voorheen ter plaatse al wel een bevolkingsagglomeratie, die blijkens een vermelding van 1215 misschien al bepaalde fiscale voorrechten bezat. Verwonderlijk is dat niet want ter plaatse heeft de zogenaamde 'hof van Delft' gelegen, een landbouw- en ontginningssentrum dat mogelijk hier gesticht is door de graven van Holland. Niermeyer heeft deze hof beschreven en al maakt hij er naar mijn mening te veel een klassiek, tweeledig domein van, het lijkt me onmiskenbaar dat aan de hofhorigen bepaalde geldelijke privileges verleend kunnen zijn. De heer Rauhe denkt echter aan een verlening van stadsrechten vóór 1246. Per se uitgesloten is dat niet, hij wordt wel erg speculatief als hij gaat bewijzen dat het voorbeeld voor een twaalfde-eeuws Delft gekomen is uit Aquitanië. Daar werden veel villes-neuves gesticht en door het huwelijk van Eleonora met Hendrik II hebben ze in het noorden ook met die mogelijkheid kennis gemaakt. Het bewijs daarvan moet komen uit een hypothetische overeenkomst van de oudste Delftse bewoningskern met Aquitaanse voorbeelden, hetgeen moet blijken uit berekeningen met allerlei tijnsregisters, die de schrijver echter niet nader preciseert. Hier kan ik hem niet volgen temeer daar één aangevoerd bewijs aantoonbaar geen kracht heeft. De heer Rauhe heeft geconstateerd dat de stadsrechten van Eymet, een stadje bij Bergerac ten oosten van Bordeaux, uit 1270 exact dezelfde zijn als die van het Delftse stadsrecht van 1246. Ik heb dat niet kunnen verifiëren, omdat genoemde stadsrechten slechts gepubliceerd zijn in een publikatie van de plaatselijke historische vereniging van Eymet, die ik hier niet tot mijn beschikking heb. Maar zelfs als die overeenkomst aanwezig is,

dan bewijst die niets, omdat het Delftse stadsrecht van 1246 niets te maken heeft met Aquitanië, maar ontleend is aan 's-Hertogenbosch en Leuven, zoals Camps en Huizinga hebben aangetoond.

Het gaat niet aan, om iedere bijdrage zo uitvoerig te bespreken. Ook elders heb ik hier en daar wat twijfels, zo over de erg waterstaatkundige bijdrage van J.P. Winsemius, oud-dijkgraaf van Delft, over de 'hof van Delft'. Maar daarover zal hij weldra een uitvoerige publikatie doen verschijnen en bovendien zou dan de indruk gewekt worden dat op de meeste bijdragen kritiek geleverd moet worden. Die indruk zou echter onjuist zijn. De stukken over handel en economie, geestelijk en sociaal leven en over de kunst te Delft lijken me doorgaans van goede kwaliteit. Stukken van auteurs als H.Brokken over het beleg van Delft in 1359, van D.E.H. de Boer over 'Delft omstreeks 1400', van M.A. Kok over de godsdienst, kan ik als volwaardig vakbroeder best beoordelen en op de hun toekomende hoge waarde schatten. De Boer werkt met de gegevens van het kerkgeld van 1410, geheven van de parochianen van de Oude Kerk. Op die manier kan hij aanwijzen waar in Delft de aristocratie, waar de armen woonden. Kok vertelt onder andere van een loterij die in 1564 werd gehouden ten bate van het Oude Gasthuis. Wie een lot kocht moest een spreuk, een 'prose' inleveren en bij de trekking werden dan de 'prosen' uit een mand gelicht en voorgelezen en daarna werd uit een andere mand dan één van de vele nieten of schaarse prijzen getrokken. Daar op de markt te Delft klonken dan in 1564 prosen van een inhoud als: 'Wat is het verschil tussen de paus en Judas?' en als dan vlak daarop een niet uit de mand kwam en hardop 'niets' werd voorgelezen, was de hilariteit groot.

Alles overziend moeten we de Delftse initiatiefnemers echt wel dankbaar zijn en de positieve kanten van deze twee bundels overtreffen duidelijk de negatieve. Slechts zou men bij volgende bundels moeten proberen het aantal medewerkers wat kleiner te houden, dit zal de kwaliteiten en de leesbaarheid van het geheel stellig vergroten.

H.P.H. Jansen

A. Derolez, *Lambertus qui librum fecit. Een codicologische studie van de Liber Floridus - autograaf* (Gent, Universiteitsbibliotheek, handschrift 92) (Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, XL, n° 89; Brussel: Paleis der Academiën, 1978, 495 blz. en 21 platen, BF 2200,-).

Het *Liber Floridus*, een soort van middeleeuwse encyclopedie door Lambertus van Sint-Omaars (niet te verwarren met de gelijknamige abt van Sint-Bertijns) in de twaalfde eeuw samengesteld, kreeg een ruime bekendheid ook buiten de enge kring der specialisten, niet in het minst om zijn indrukwekkende miniaturen. Het internationaal colloquium dat er te Gent in 1967 aan werd gewijd (de Handelingen verschenen in 1973) en de integrale uitgave in 1968 van de in de universiteitsbibliotheek te Gent bewaarde autograaf slaagden er niettemin niet in alle problemen rond het werk, zijn ontstaansgeschiedenis, zijn structuur en opbouw te doorgronden.

De uitgever van het *Liber Floridus* zelf en een der beste handschriftspecialisten van België ondernam daarom een volledig nieuw codicologisch onderzoek van de autograaf. Het doel en de methode van dit bijzonder grondig onderzoek, eerst per katern uitgevoerd en nadien voor de codex als geheel, worden door de auteur op overtuigende en heldere wijze toegelicht. Zijn aanpak en de door hem gedefinieerde terminologie kunnen model staan voor analoge onderzoeken. De uiterlijke kenmerken van de schriftdragers, de opmaak, de